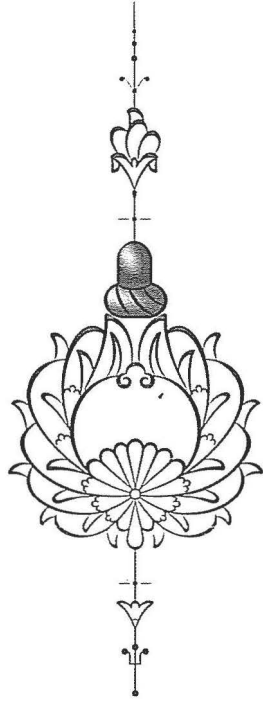

MEVLÂNA OCAĐI

Mevlâna Ocađı

Editör:
Prof. Dr. Mehmet Bayyigit

Editör Yardımcıları:
Doç. Dr. Ahmet Çaycı - Dr. Naci Bakırcı

Tasarım:
Harun Yıldız

Düzelti:
İbrahim Demirci

Fotoğraf:
Hadiye Cangökçe Esen

Desen:
Zeliha Yıldız

Baskı:
Erman Ofset

Cilt:
Özgü Ciltevi

ISBN 978-6644-116-36-7

Kombassan Vakfı © 2007

Bu eserin bütün hakları Kombassan Vakfı'na aittir.
Yazılı izin alınmadan iktibas yapılamaz.
Herhangi bir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz.

Gezginlerin Gözüyle Mevlâna ve Türbesi

Osman Eravşar *

Mevlâna'nın "Gel ne olursan ol gel" deyişini herkes bilir. İşte bu deyişin buda duyulmasıyla birlikte, Mevlâna ve onun felsefesine olan ilgi de artmaya başlamıştı. 18 ve 19. yüzyılda Avrupa'da Orientalizme yönelik ilgi ve çalışmaların da artmasıyla birlikte Anadolu'ya gelen seyyahların sayısında bir artış olmuştur. Seyyahların bir kısmı, gezi güzergahlarını belirlerken, özellikle Mevlâna için Konya'ya uğramışlar, ya da Mevlâna için güzergahlarının dışına çıkmışlardır. Onları Konya'ya, Mevlâna'ya getiren ise gerçeklik olgusunun arayışıydı. Bu olgunun onlar tarafından bulunup bulunmadığını bilemiyoruz. Ancak bildiğimiz gerçek, gelenlerin yanlarında bilgi ve huzuru götürdükleridir. Götürülen hazinenin değeri o kadar büyük olmuştur ki, sonraki yüzyıllarda Mevlâna ve onun görüşlerinin tüm dünyada tanınması sağlanmıştır.

Bu makale de Mevlâna ve Mevlâna türbesini anlatan seyyahların tespitleri ortaya konulacaktır. Mevlâna hakkında bilgi veren seyyahlardan bazıları sadece Mevlâna ve türbesini anlatan seyahatnameler yazmışlardır. Kapsamı geniş olan bu tespitlerin burada sadece özetleri verilecektir¹. Xenophon'dan, Gertrude Bell'e kadar çok sayıda seyyah Konya'ya gelir. Bu seyyahların güncelerinde Mevlâna ile ilgili bilgiler İbni Batuta'dan itibaren başlar.

İbni Batuta (1329-1330)

Asıl adı Abdullah Bin Muhammed Bin İbrahim Et-Tancî olan İbni Batuta, 1329-1330 tarihleri arasında Konya'ya da gelmiştir. İbni Batuta, Rihle (Seyahatname) olarak bilinen fakat asıl adı Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Garaibi'l-emsar ve Acâibil-esfar eserinde yaptığı gezileri anlatmıştır. Kendi iddiasına göre Anadolu'ya Lazkiye'den bindiği bir Ceneviz gemisi ile gelmiş ve Alanya'da karaya çıkmıştır. Herhangi bir güzergah doğrultusu belirtmeksizin Konya'ya ulaştığını belirten seyyah, Konya ve Mevlâna hakkında bazı bilgiler vermiştir². "Bu beldede alimlerin kutbu, Şeyh Celâleddin'in türbesi vardır. Bu zat, Mevlâna namıyla şöhret

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

- 1 Seyahatnemeler'de Konya ile ilgili ayrıntılı bir çalışma daha önce başka bir çalışmada yayınladım. Bkz. O.Eravşar, "Gezginlerin Gözüyle Konya", Gez Dünyayı Gör Konuyu, İstanbul, 2002, 241-287.
- 2 İbni Batuta, İbni Batuta Seyahatnamesi, İstanbul, 1993, 200-201.

- 3 Seyahname, Evliya Çelebi. 1999, c.3,21-22. den alıntılanmıştır.

bulmuştur. Bilad-ı Rum halkından bir kısmı ona mensup olduklarından bunlara şeyhin adına nisbetle “*Celaliye*” adı verilir, Irak’ta “*Ahmediye*”, Horasan’da “*Hayderiye*” denildiği gibi. Türbesi yanında bulunan büyük bir zaviyede gelen gidenlere yemek verilir.

Mesnevî-i Şerif Hikâyesi

Rivayete göre, Mevlâna Celâleddin, gençliğinde müderris ve fakih idi. Konya’daki medresesinde talebelerine ders verirdi. Bir gün medreseye helva satan bir adam gelir. Başında, bir tepsi helva vardır. Helva parça parça kesilmiş olup, her parçası bir kuruşa satılmaktadır. Helvacı ders okutulan yere geldiği zaman, şeyh, helvacıya, “Tepsiyi getir.” der. Helvacı bir parça helva alıp şeyhe verir. Şeyh de onu alır yer. Helvacı, şeyhten başkasına bir şey vermeden kalkıp gider. Şeyh de onun ardından kalkar.

Talebeler, bir müddet beklerler, sonra şeyhlerini aramaya koyulurlarsa da, nereye gittiğini öğrenemezler. Yıllar sonra şeyh döner gelir. Fakat her beyti kafiyeli olan Farsça şiirlerden başka bir şey söylemez olur. Bu şiirleri kimse anlamaz. Eski talebeleri şeyhlerinin bu halini benimserler, ağzından çıkan şiirleri yazıp tesbit etmeye başlarlar. Böylece “*Mesnevî*” denilen kitap meydana gelir. Bu ülke halkı, *Mesnevî*’ye çok kıymet verirler, onun sözlerinden ibret alırlar, öğrenmeye çalışırlar ve cuma gecelerinde zaviyelerde onu okurlar. Bu belde Mevlâna Celâleddin’in hocası olduğu söylenen Ahmed Fakih’in kabri de vardır. Konya’dan Larende’ye Karamana doğru yola çıktık.

Evliya Çelebi (1649)

Anadolu hakkında önemli bilgiler veren ve pek çok konudaki tek yerli kaynağımız olan Evliya Çelebi, 1649 yılında kente gelmiştir. Kentte ne kadar süre kaldığı belli değildir. Ancak verdiği bilgiler değerlendirildiğinde, uzunca bir süre kentte kaldığı tahmin edilebilir. Evliya Çelebi eserinde adını vermese de, kendisinden önceki dönemlerde yazılmış birçok kaynaktan yararlanmıştı. Konya’da da böyle bir kaynağı okuduğu ve bazı alıntılarını buradan yaptığı anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi Mevlâna hakkında şu bilgileri verir³:

“Evsâf-ı külliyyât-ı Konya-i dilsitân Sebeb-i tesmiyesi, ve bu şehir-i Konya’nın cânib-i şarkında Aksaray üç merhale yerdire ve kiblesinde

Konya surları ve Karatay Medresesi - Leon de Laborde

Kâfiryat kal'asın geçüp Lârende kal'ası bir gereği konaktır ve cânib-i cenubunda Adaliyye ve Alâ'iyye iskeleleri ikişer konaktır ve cânib-i garbında (-).

Mahmiyye-i Konya'nın enderûn [u] bîrûnunda âsûde olan kibâr-ı evliyâü'l-ârifîn ve asfiyâü'l-vâsilîn haccallahu ale'l-âlemîn radiyallahu te'âlâ anhüm ecma'in ve kaddesenallahu sırrahu'l-mübîn hazretlerinin merkad-i pür envârlann ayan u beyân eder. Evvelâ müftî-i esrâr-ı ilâhî ve mücâhede-i envâr-ı nâ-mütenâhî, şem'-i dâniş, çerâğ-ı Âferîniş, imâm-ı sâhib-i sadr, hümâm-ı âli-kadr, şem'-i âlem, çerâğ-ı hurrem, umde-i asfiyâ, zübde-i evliya, eş-Şeyh Hazret-i Sultânü'l-ulemâ: İsm-i şerîfi Haz-ret-i Hasan Belhî el-Hatîb ibn Mahmûd ibn Mah-mûd el-Hatîb ibn Mevdûd b. Sabit b. Müseyyeb b. Mutahhar b. Hammâd b. Abdurrahmân b. Emîrül-mü'minîn Hazret-i Ebâbekirü's-Siddîk radiyallahu te'âlâ anhüm ecma'in hazretlerine müntehîrdir. Kendüleri Belh'den Sultân Alâ'eddîn'e gelüp dîn-i mübîni aşikâre etmeğe diyâr-ı Rûm'a sene 505 târihinde gelüp (-) sene mu'ammer olup sene 631 târihinde merhum olduğı (ahd-i Sultân Alâ'eddîn-i Selçukiyân-ı aharda idi.

Ba'dehû oğlu Celâleddîn-i Rûmî ki Hazret-i Monla Hünkâr'dır, ibn Hazret-i Sultânü'l-ulemâ'dır. Seccâde-nişîn-i halife-i fukara oldu) âstân-ı sa'âde-tinde medfûndur ve bu sultânın sandûkasıyla beraber bir tâlibân-ı tarîk-i ikân u sârbân-ı rahîk-ı irfan, ya'kubu'l-vâsilîn, matlûbu't-tâlibîn, hurşîd-i si-pihr-i imamet, cemşîd-i şerîr-i keramet, menba'-ı uyûn-ı müşahede, mecma'-ı fûnûn-ı mücâhede, bahr-i vefa, kân-ı şifâ, münferid-i asfiyâ, müctehid-i evliya eş-Şeyh Hazret-i Monla Hudâvendigâr Celâleddîn-i Rûmî, ya'nî Hazret-i Mevlânâ Muhammed b. Sultânü'l-ulemâ Hasan-ı Belhî b. Mahmûd b. Mevdûd b. ilâ intihâ-i Hazret-i Ebâbekirü's-Siddîk radiyallahu te'âlâ anhüm ecma'in.

Bu Hazret-i Mevlânâ'nın maskat-ı re'sleri diyâr-ı Belh'de mütevelid olup âlem-i sabâvetde kâmil ve mükemmelken pederleriyle diyâr-ı Karamân'a cümle akraba vü ta'allukâtlarıyla gelmişlerdi. Vilâ-det-i bâsa'âdetleri Belh'de sene erba'a ve sitte-mî'e Rebî'u'l-evvelinin yevm-i sâdisinde müştakk olmuş-dur. Zamân-ı sa'âdetlerinde tarîk-i Nakşîben-diy-ye'de dört kerre yüz bin müslimîne pişvâ olup kendüleri ulemâ-yı zahirden iken Şems-i Tebrîzî hazretlerinden cihaz-ı fakrı kabul edüp ilm-i bâtını dahi anlardan tekmiil edüp tarîk-i Mevlevî'yi icâd edüp dört kere yüz bin ibadüllahı dahi irşâd edüp ba'dehû sene 673 Sultân Rükneddîn Süleyman asrında mâh-ı Cemâzi'l-âhiresinde dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya nihlet edüp pederleri ile yan yana sandukalar içre medfûnlar-dır. Bu hisâb üzre müd-det-i ömr-i azizleri altmış sekiz sene üç ay mu'ammer olmuşlardır. Kuddise sırruhu."

Paul Lucas (1705)

Fransız doktor P. Lucas, Anadolu'nun bir çok bölgesini dolaşmış bir seyyahdır. P. Lucas'ı gerçekleri olduğu gibi yazan ön yargıdan uzak bir seyyahdır. 1704-1719 yılları arasında Anadolu'ya yaptığı üç ayrı seyahati, üç ayrı kitap halinde, *Voyage du sieur Paul Lucas, fa-it par ordre du roy dans la Grece, l'Asie-Mineurti, la Macedoine et l'Afrique*

adıyla yayınlamıştır. Seyyah, 1705-1707 tarihleri arasında Anadolu'ya yaptığı ikinci seyahati esnasında Konya'ya da uğramıştır. Mevlâna ve türbesi hakkında şu bilgileri vermiştir:

“...Konya neredeyse ovanın bitiminde. Oraya girişimizde sokaklara halılar serildiğini gördük, bütün halk neşe içinde coşuyordu. Haşmetli hükümdar Sultan Ahmet'in ilk oğlunun dünyaya gelişi şenliklerle kutlanıyordu. Önce, oldukça temiz bir kışlaya yerleştim, sonra, görkemli yapılarını görmek için kentte gezintiye çıktım. Haşmetli hükümdarın buyruğu uyarınca Bayram on gün sürecek, başlayalı beş gün olmuştu. (...) Akşam yemeğinden sonra bana Molla Hünkâr'ın (Mevlâna) ünlü türbesini gezdirdiler: türbe, bulunduğu yer, mimari bakımdan daha çok bir camiye benziyor, kentin en güzel mimari yapısına sahip yapılardan biri. İçinde zengin kumaşlarla kaplanmış daha birçok sanduka bulunuyor, ne var ki Molla'nın sandukası, yanında yatan bir başka kişinin sandukasıyla birlikte bunların tartışmasız en görkemli olanı. Her iki sanduka da üzeri tümüyle altın işlemeli güzel bir kadife kumaşla kaplanmış; ikisinin de başında iri, yeşil bir sarık bulunuyor; ayrıca sandukalar gümüş ve altın yaldızlı korkuluklarla çevrilmiş, tepede masif altından yapılmış birçok güzel avize asılı ki bunlardan biri on üç okka ağırlığında : kumaşın işlemleri de çok güzel. Bütün bu görkemli güzellikleri tanıtan bir Ermeni papazı bana eşlik ediyordu. Her şeyi gördükten sonra bana : Pekâlâ, dedi. şimdi bilmek isteyeceğinizi düşündüğüm bir şey daha var; zihniniz arzularla dolu, (bu da çok doğal), zihninizi, Molla'nın yanında onun ikizi gibi yatan kişinin kim olduğu konusunda doyurmak gerekiyor : Onun, inansızlar safına katılmış onlarla bu kadar içli dışlı olmuş bir Hıristiyan olduğunu söylesem, inanır mıydınız? Ama size bunun nedenini de açıklamak gerek bu öyküyü öğrenmek sizin hoşunuza gider sanırım.

Mevlâna'nın yaşadığı dönemde, adı Epsepi olan bir piskopos vardı. Akıllı, bilgin, ayrıca dürüst iyi yürekli bir insandı. Molla inceleme yapmayı, öğrenmeyi de seviyordu; bilime hayran olduğundan, zamanını okumakla ya da bilginlerle konuşarak hoşça geçiriyordu. Bundan da anlaşılıyor ki, birbirlerini çok kısa sürede, çok iyi tanıdılar; aynı karaktere sahip olmaları onları kusursuz bir dostlukla birbirine bağladı. Aralarında doğan güven duygusu öyle güçlü bir bağ oluşturdu ki, birbirinden ayrı kaldıklarında bile gizleyecek bir şeyleri yoktu. Molla bir gün Mekke'yi ziyaret etmeye karar verdi. Bunun, Muhammet dininden olanlar için önde gelen bir inanç belirtisi olduğunu bilirsiniz; Molla, daha önce söylediğim gibi, tüm insanlara karşı dürüst olduğu gibi Din konusunda da dürüst bir yüreği vardı. Piskopos Epsepi kilisesinin yönetimi tarafından bu kente atanmıştı; dolayısıyla dostu ondan bu uzun yolculuğun sıkıntılarını kendisiyle paylaşmasını bekleyemezdi. Ne var ki, daha iyisini bulamayacağına aklı yattığından, ona sevgisiyle kazandığı en değerli şeyi emanet etmek istedi; ondan, kendi yerine kadılık görevini üstlenmesini rica ettikten başka, aralarındaki kutsal dostluk adına kendi ailesine göz kulak olmasını onu korumasını da ısrarla istedi. Epsepi, bunun kendisi için çok onurlu bir görev olacağını düşün-

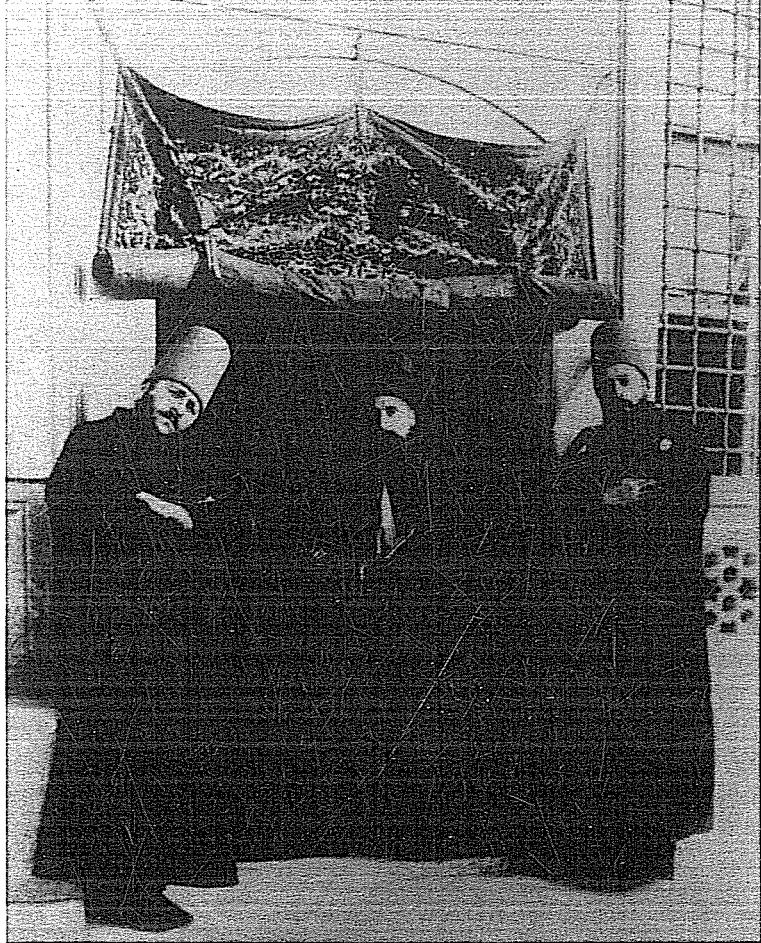
mekle birlikte, bu yüzden başına gelebilecek talihsizlikleri tahmin ettiğinden, bu görevi üstlenmekten uzun süre kaçındı: ama gerçek bir dosttan gelen bir istek geri çevrilebilir mi? insana, ikinci varlığı gibi gördüğü bir kişinin çıkarlarını korumanın bir yük gibi görünmesine olanak var mı? Molla'nın yolculuğa çıkma zamanı yaklaştığında Piskopos ona küçük bir sandık armağan etti, ondan bu sandığı geri dönünceye kadar güvenli bir yerde saklamasını rica etti. Epsepi böylece Molla'nın evini tüm kenti yönetti; yasalara tam tamına uydu; her durumda büyük bir tutarlılık sergiledi. Ne var ki, bildiğiniz gibi, bir insanın kursesiz bir yaşam sürmesi, kimi zaman öteki insanların hoşuna gitmez. Piskoposun adaleti birçok düşman kazanmasına yol açtı; ona fesat hazırlayanların başında Molla'nın adamları geliyordu. Onu mahvetmeye yemin ettiler; şunu bilin ki ona karşı yapmayı düşündükleri suçlamalarda en küçük bir iyiniyet yoktu; bu kötü niyetlerinde başarılı olamadılar, çünkü kendilerine rakip gördükleri kişi tüm yetkilere sahipti, bu yüzden, onu öldürtmek için bekledikleri tek şey Pirlerinin geri dönmesiydi. Ona karşı duydukları sarsılmaz kin onlara bunu esinliyordu. Molla'nın geri döndüğü haberi alınca, tüm aile onun huzurunda toplandı. Kendisine bu kadar yakın bir dostu görmeye gitmekte Piskopos da gecikmedi: Bin kez kucaklaştılar, karşılıklı verdikleri, ölünceye kadar birbirlerini sevme sözünü bir bakıma tazeleyen binlerce okşayıştan sonra Molla, hizmetkarların Piskopos hakkında söyledikleri çirkin şeylere çok şaşırды; onun böyle şeyler yapmayacağına her zaman inanmıştı. Bununla birlikte onlar kötü söz söylemeyi sürdürüyorlardı: Nasıl olur Pirim, diyorlardı ona, insanların en hain olanına karşı nasıl olur da böyle iyi davranırsınız? Onun size bin kez ihanet ettiğini bilmiyorsunuz, demek? Yalnızca size bağlı halka hizmetkârlarınıza eziyet etmekle kalsaydı iyiydi; sizin dostunuz geçinerek, ne kölelerinize, ne de karlarınıza saygılı davrandı; edepsizlik yapmayı annenize kadar vardırdı, bu yaptığını ona bağışlayabilir misiniz? Bunu yapan kişi en büyük cezayı hak etmiyor mu? Düşüncesiz davranışlar düşünüldüğünden daha çoktu. Bu yakınmaları öylesine hep bir ağızdan öylesine ateşli bir biçimde yaptılar ki, Molla, kendinden iğrenmekle birlikte, Epsepi'nin bağlılığını

Mevlâna Türbesi ve çevresi - Leon de Laborde

dan kuşkulanmaya başladı. Ne var ki, haremine girdiğinde daha da büyük bir şaşkınlığa düştü; kadınlar hep birlikte ayaklarına kapanıp ondan adaleti yerine getirmesini istediler; ona, böyle bir canavarı onların başına nasıl bırakabildiğini sordular; sonuçta, ötekilerin Piskopos'un aleyhinde anlattıklarını daha da kesin biçimde doğruladılar. İşte bunun üzerine, durum hakkında kesin kanaat getiren Molla kendini tam anlamıyla öfkeye kaptırdı, şu sözleri bin kez yineledi : Hayır, hayır, sadık dost diye bir şey yok, hiç yok, hiç de olmadı. Öfke içinde umutsuzluk içinde hemen orada Epsepi'nin yakalanmasını, halkın gözleri önünde kellesinin uçurulmasını buyurdu. Bir dosttan, kendisini hâlâ seven bir dostu giden, Molla'dan, ona bunca hizmette bulunmuş Piskopos'a, üstelik bütün olup bitenlerden sonra onun hâlâ masum olduğunu bile bile gönderilen ne kötü bir haberdir bu! Yalnızca iyilik yapmış olan, bir katil gibi infaz yerine götürülecek talihsiz Epsepi, yine de yüreğinin doğruluğunu kanıtlamak istedi. Bu amaçla Molla'nın sarayına gitti ve cesaretle ama canlılığını yitirmiş durumda, ölmeden önce Molla'ya söyleyecek bir çift sözü olduğunu haykırdı. Molla Hünkâr, Kentin ileri gelenleriyle toplantı halindeydi; bu kişiler onu Epsepi'ye bu lütfu bağışlamaya razı ettiler. Yaşadığı düş kırıklığı yüzünden ağzından kaçıracağı birkaç aşağılayıcı sözden sonra, onlara duyduğu saygı dolayısıyla Epsepi'nin huzura gelmesine izin verdi. Çevresini saran muhafızlar Epsepi'yi huzura getirdiklerinde, ona öfkeyle şunları söyledi : Pekâlâ, hain, ne istiyorsun? Epsepi, aşağıdan alan bir ses tonuyla karşılık verdi : Yol-

Mevlevî Dergâhında dervişler

culuğa çıkmak üzereyken size vermiş olduğum sandığı. Molla, sandığı almaları için sarayına adam gönderdi; Açın onu, dedi, büyük bir üzüntü içinde olan Piskopos; siz o sandığın içine ne koymuş olduğumu gördükten sonra, ben hiç pişmanlık duymadan ölüme gideceğim. Molla sandığı açtırttı ama sandığın içinden çıka çıka bir insanın organları çıkınca çok şaşırđı. Piskopos yapmacıksız bir tavırla ona yerinin neresi olduğunu gösterdi, sonra, infazı yerine getirecek olanlara yüksek sesle şunları söyledi, Şimdi beni ölüme götürün, bunu hak ettim, çünkü kendime gerçek bir dost bulduğumu sanmıştım. Yüreği acıyla yanmakta olan, gözyaşlarına boğulmuş Hünkâr, yanağını dostunun yanağına dayayarak ondan bin kez özür diledi; ona olan en içten dostluğunun kanıtlarını gösterebilme fırsatını kendisine vermesi, dolayısıyla da canından vazgeçmemesi için yalvarıp yakardı, son olarak da onun bu kararına, ona kara çalma cesaretini gösterenlerden hemen orada öcünü alacağını söyleyerek karşı çıktı. Ne var ki Piskopos o gafiller için dua etti, yenilenen dostluklarının ilk kanıtı olarak da Molla'dan onların yaşamını bağışlamasını diledi. Hünkâr buna zorlukla razı oldu. Daha sonra Epsepi'ye onu sonsuza kadar seveceğini, öldükten sonra bile ondan ayrılmak istemediğini söyledi, hatta ondan, kendisi daha önce ölecek olursa yanına gömülmesi için söz aldı. Hünkâr, Piskopos'tan daha önce öldü; ölürken, Epsepi'nin bu dünyadan ayrıldığında onun mezarının kendi mezarı yanına yapılması konusunda öyle kesin buyruklar verdi ki, din farkına karşın bu buyruklar yerine getirildi, iki dostun bedeni, ölümden sonra da birbirine kavuşmuş oldu.

Benim Ermeni, Türklerin Epsepi'nin Hıristiyan olduğunu kabul etmediklerini ama bunun kesin olduğunu söyledi. Bu davranışın ülkenin bir geleneği olduğu doğru; bu durum, görmüş olduğumuz gibi, böyle bir şeyin yaşanmış olma olasılığını güçlendiriyor. Ayrıca, ondan öteki Mezarların da Molla'nın yakınlarına ait olduğunu öğrendim. Bu türbede Dervişler hizmet görüyor; burası, doğru tanımlayacak olursak, bir Manastır. Burada, ender bulunur eşyalar olarak Mekke'nin resimleri, Kudüs'teki tapınağın resimleri, Muhammet dininden olanların kutsal eşyası sayılabilecek başka şeyler sergileniyor.”

Bayard Taylor (1862)

Amerikalı B.Taylor, çıktığı dünya turunda Anadolu'dan ve Konya'dan geçmiştir. Gezilerini üç cilt halinde yayınlamayı planlamış, ilk cildinde Anadolu ve Ortadođuya yer vermiştir⁴. Dans eden dervişler mezhebinin kurucusu, Hazreti Mevlâna'nın türbesi bir Hac yolu üzerindeydi şeklinde tanımlar⁵. 27 Haziran 1852 yılında Konya'dadır Taylor. Ramazan ayında Konya'ya gelmesi, Taylor'ın seyahatini biraz zorlaştırmıştır. Taylor kent ve çevresini anlatmadan önce kentte ilk uğradığı yer olan Mevlâna türbesini şu şekilde tanımlamıştır⁶:

“Daha sonra beyaz kesme taşla yapılmış çok sayıda kurşun kubbesi olan, zengin arabesk motiflerle süslü galerili (minare) iki muhteşem camiyle karşılaştık. Onlardan birisine Dođuda en kutsal erlerden birisi olarak ünlenen Hazreti Mevlâna'nın Türbesi bitiştirilmiştir. Türbe üye-

- 4 B.Taylor, Prose Writings of Bayard Taylor. Lands of the Saracen, Newyork, 1862.
- 5 Taylor, 1862, 249, 257-260.
- 6 Taylor, 1862, 256-257.

7 Bu kitabın dilimize iki ayrı çevirisi yapılmıştır, ilk çevirisi, Sait Sungur tarafından, 1942 yılında başlayarak, Konya Halkevi dergisinde bölümler halinde yayınlanmıştır. Daha sonra ise 1978 yılında Nezih Uzel tarafından çevrilerek kitap halinde basılmıştır. Bu bölüm, Konya Halk Evi Dergisindeki makaleden derlenmiştir. Bkz. C. Huart, "Mevleviler Şhri Konya" (Çev. S.Sungur), Konya Halk Evi Dergisi, 70, 1944, 7-13

rine uzun silindirik bir kule yerleştirilmiş bir kubbeyle örütüldür. Her bir yüzün arasında kamış benzeri kanallar gittikçe incelen bir koni ile sınırlandırılmıştır. Bu kule oldukça parlak deniz mavisi renginde ve bazı kutup mağaralarındaki çok büyük buz sütun gibi güneşte göz kamaştıran. çiniden yapılmıştır. Türbe minare ve birkaç salkım ağacıyla çevrili demetin ortasında grubun tacı ve süslemenin merkezi olarak çok çarpıcı ve fantastiktir."

Seyyah kentte kaldığı süre içinde Mevlevilerle de karşılaşmıştır. Ancak Mevlevi dervişlerinden çok fazla bahsetmez. Ramazan ayının kent sokaklarını boşaltmasından şikayet ederek kentten ayrılır.

Clement Huart (1891)

Avrupa'da Şarkiyat araştırmacıları içinde en başta geleni Clement Huart'dı. Şarkiyatçı bir aileye de mensup olmanın verdiği avantajla, çok erken yaşlarda Arapçayı sonrasında ise Farsça ve Türkçeyi öğrenmiştir. 1875'te Şam'da görev yapmıştır. Daha sonra Paris'de Şark Dilleri Okulu'nda Farsça profesörlüğüne atanmıştır.

Clement Huart, İslâm dünyası üzerine geniş perspektifte araştırmalar yapmıştır. Birçok İslam klasiği eserin, Fransızcaya çevirilerini yapmıştır. Bunlar arasında *Menâkıbü'l-Arifin* en önemli çalışmasıdır. Les Saints des Derviches tourneurs, adıyla iki cilt halinde 1918-1922 yılları arasında yayınlamıştır. 1891 yılında İstanbul'dan başlayarak, sırasıyla Bursa, Eskişehir, Afyon üzerinden Konya'ya yaptığı geziyi, 1897'de Paris'te *Konia, la viile des Derviches tourneurs; Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure* adıyla neşreder⁷. Konya ve Mevlevilik ile ilgili olarak ilk izlenimlerini şöyle anlatır:

"Evvelce gördüğümüz gibi, şehrin mahallelerinden birisi, Şemseddin Tebrizî'nin türbesi bulunması dolayısıyla; Şems ismiyle anılır. Celâleddin Rumî'nin ve, hepsi Mevlevi tarikatının müritleri olan sülâlesinin kemiklerini ihtiva eden muhteşem cami'yi gidip görmeden evvel Celâleddin Rumî'nin üstadı ve şah eseri olan

Mesnevi'sinde mütemadiyen hürmetle bahsettiği Şems Tebrizî'nin kabrini ziyaret etmek istedik. Sekiz vecihli ihram şeklinde olan kubbe, tâ uzaktan göze çarpıyor, fakat binanın dikkate lâyık başka tarafı yok. Bu binaya, şeklini tamamıyla bozan küçük bir mescid ilâve edilmiş ve içerisi o kadar sıvanmış, dökülmüş, badanalanmış ki duvarlar bütün hususiyetini kaybetmiş. Bu hal, mukaddes sayılan binaların ekserisinde vardır. Mûteakip nesiller bunları korumak şerefini kendilerine saklarlar, fakat düzeni bozmak suretiyle! Arkeolog, metruk binaları tercih eder, çünkü boydan boya örülmüş örümcek ağlarının himayesinde el dokunmamış bir köşede belki onu bir keşfe sürükleyecek bir işaret bulur. Badana ile yapılan bozma hiç bir şeye benzemez. Fakat ben, Nötre Dame de Paris'in mukaddimesini tekrarlamayacağım. Yalnız Şemseddin Tebrizî'nin türbesinde hiç bir kitabenin bulunmadığını işaret edeceğim. Burası sevimli ve çok temiz bir mahalle mescididir. Eğer kubbe olmasaydı burada hiç bir şey Selçukîlerin zamanını hatırlatmazdı. İşte Celâleddin Rumî'nin muhterem üstadı burada yatıyor. Şemseddin

Mehmed bin Ali Melikdad Tebrizî'nin hayatı tamamıyla efsane mahiyetindedir ve bilinen şeyler de ya Celâleddin'in yahut Celâleddin'in oğlu Sultan Veled'in bize naklettiklerinden ibarettir. Celâlettin Rumî, Şems için şöyle diyor: Zahiri ilim âlimleri Peygambere ait şeyleri bilmezler; fakat Şemseddin, Muhammedin sırlarını bilir. Şemseddin yeryüzünün bütün meşkûn yerlerini gezmiş bir seyyahdır. O, daima, siyah bir hırka giyermiş.

Şemseddinin bir günde Kayseri'den Aksaray'a vardığı ve geceyi geçirmek için bu şehirde bir camiye girdiği söylenir. Akşam namazından sonra caminin müezzini onu görür ve hiddetlenerek camiden çıkmasını söyler. Şemseddin : "Ben bir garibim, beni mazur gör" der. Müezzin kabalık ve şaşkınlık eseri olarak bir tokat atar ve iyice döver. Derviş: "Dilin tutulsun" der ve derhal müezzinin dili tutulur.

Şemseddin camiden çıkar ve Konya yolunu tutar. Caminin imamı ansızın gelir ve müezzinin can çekiştiğini görür. Ne olduğunu sorduğu zaman müezzinin işaretlerle bir dervişin onu bu hale koyduğunu söyler. İmanı, Şemseddin'in peşinden koşar ve "Kalkal" deresi kenarında ona rastlar, önünde secdeye kapanır ve müezzinin zavallı bir adam olduğunu ve karşılaştığı şahsiyetini kudsiyetini anlamadığını ısrarla anlatır; velhasıl her türlü mazeretlerini söyler. Derviş; "*Nizam-ı İlahî benim hükümümü yerine getirdi, bununla beraber onun emniyette olmasını ve ahirette azap görmemesini Allaktan reca edeceğim*" der. İmam sevinir ve üstadın talebesi olur; fakat dönünceye kadar müezzin ölür.

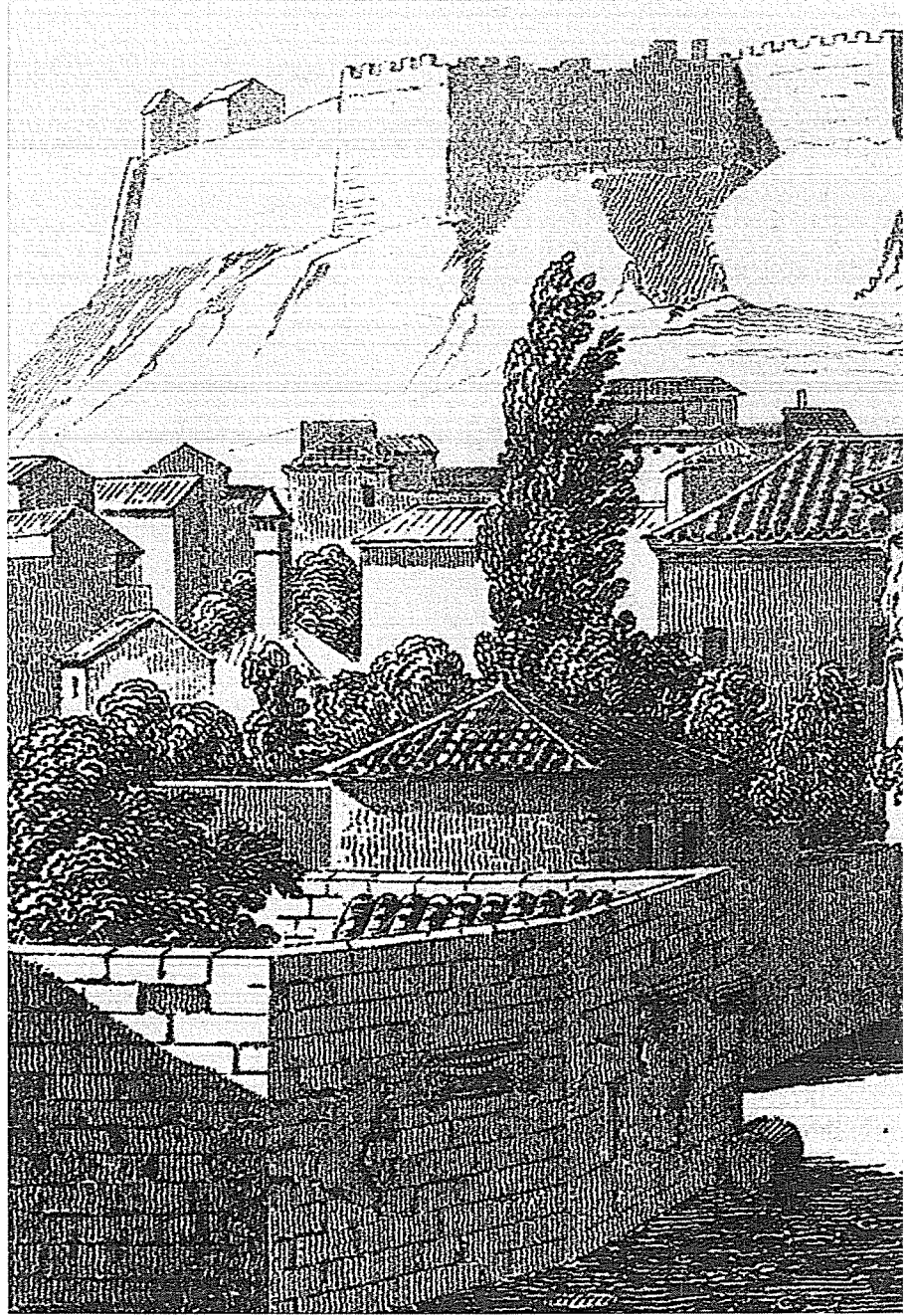

İki Mevlevî derviş - Sarre

Bir gün Şemseddini Tebrizî Bağdad'da bir konak kapısının önünden geçerken bir musikî aletinin sesini duymuş, biraz dinlemek için içeriye girmiş. Sofilerin halinden anlamayan ev sahibi, uşaklarından birine, dervişi dövüp dışarı atması için işaret eder. Uşak kılıcını çekip dervişin üzerine atılır. O anda uşağın eli tutmaz olur. Evin efendisi başka bir uşağına aynı emri verir, bunun da eli havada kalır. Bu sırada Şemseddin sükûnetle geçmiş, Şemseddin "Bu adam evliyadır., demiş. Yanındakiler: "Hayır, bu, hükümetin celladıdır" demişler. Şemseddin ısrarla: "İyi ya, demiş, o, bir evliyayı öldürmüş ve, bu suretle onu beden mahbesinden ve binaenaleyh ruhunu hapseden kafesten kurtarmış." Şemseddin bu evliyayı mesud vaziyetinden dolayı takdir etmiş.

Bir gece Şemseddin ile Celâleddin Rumî medresenin terasında ve içinde kimse bulunmayan boş bir bölmesinde konuşuyorlarmış. Gökte parlak bir Ay varmış. Şehir halkı evlerinin terasında uyuyorlarmış.

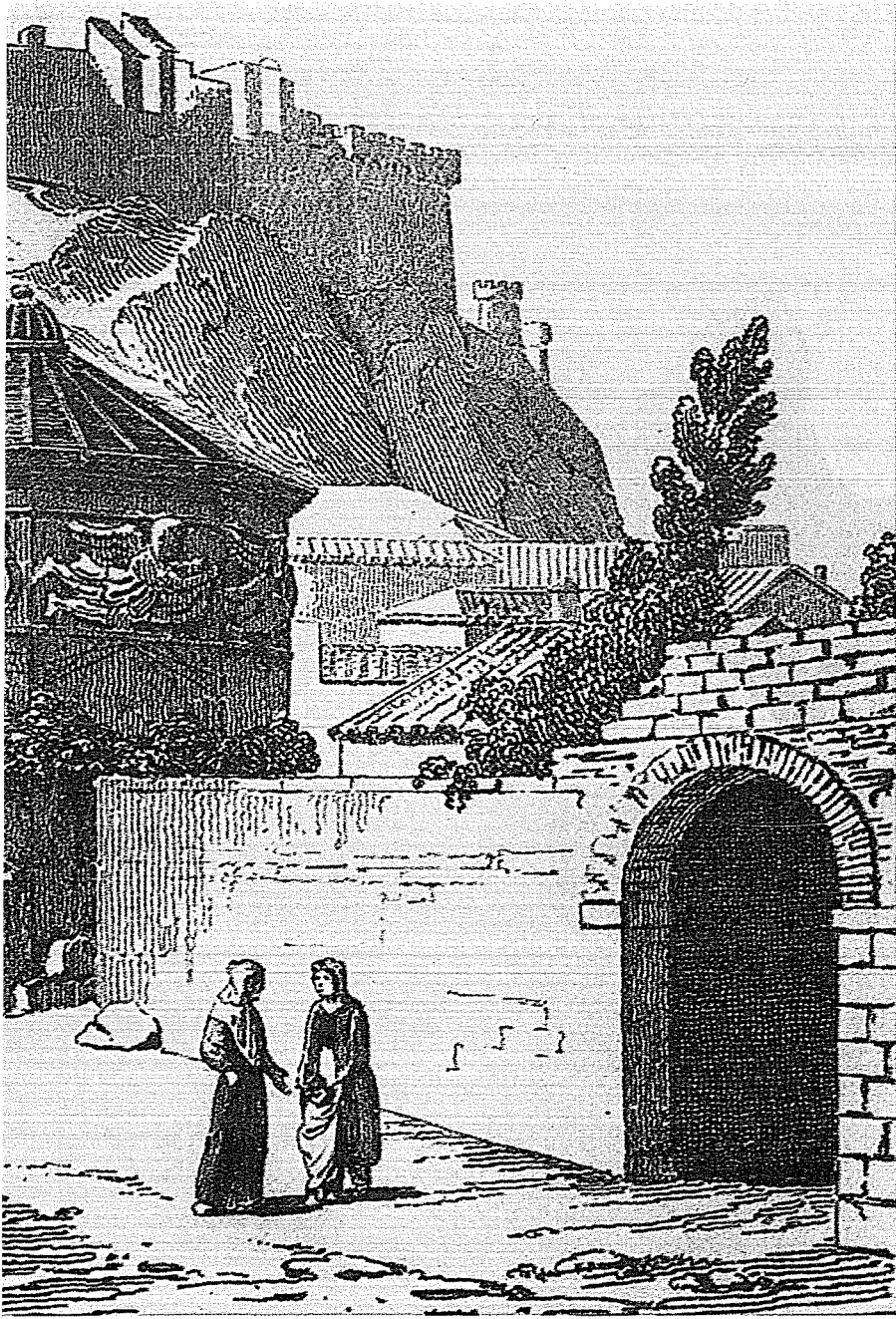

Konya Kalesi ve çevresi

Şemseddin yanında oturan Celâleddin Rumî'ye dönerek demiş ki: "Zavallılar, bunların hepsi ölü gibi. Allahı düşünmüyorlar ve onu tanımıyorlar. Arzu ediyorum ki sen; ulûhiyetin bahşettiği sonsuz himmetinle bunları uyandırarsın, ve onlar da bu ilâhî gecenin nimetlerinden biraz nasip alsınlar. Celâleddin Rumî Mekke tarafına döner ve şu duayı okur: "Ey yerin göğün sahibi! Üstadımız Şemseddin'in aşkına şunları uyandır." Derhal meçhul bir tarafta büyük bir bulut peyda olur, şimşekler çakar, gök gürler ve o kadar yağmur yağar ki terasların üzerinde kimse kalmaz ve her biri elbiselerini toplayarak kaçırlar. Bu sırada Şemseddin gülümser. Çünkü memnundur.

Hemen hemen تنها olan çarşı arasından geçerek şehre geldiğimizden beri gördüğümüz mavi ihrama varmak üzere tekrar yolumuza devam edelim. Evvelce de söylediğimiz gibi, etrafı, kilden yapılmış, biçimsiz, boyasız iri tahta kirişlerle üstü örtülü yolun kenarında şerid gi-

bi dizilmiş ve üstlerinde birer terası bulunan basit birer oda gibi olan dükkânlarla çevrili ve üstü kapalı düz bir yol. İşte Konya çarşısı: Ehemmiyetini kaybetmiş olan ve Mevlevi tarikatının müessesini koynunda taşımak saadetine nail olduğu için vilâyetin merkezi olarak kalan eski پایتختin zavalı antreposu. Biz, Celâleddin Rumî'nin türbesine varmak için bu dükkân yığınının önünden geçiyoruz...

(...) Dışardan bakılınca, burası; birçok benzeri İstanbul'da, Bursa'da ve diğer yerlerde görülen kireçle sıvanmış ve gölgeye rasgelen yerleri biraz sanya boyanmış bir camiden başka bir şey değil. İşte evvelâ, birbirini takip eden iki semahane ki zemini muntazam beyaz tahtalarla döşenmiş, etrafında da seyyahlara tahsis olunmuş beyaz boyalı parmaklıklar; nihayet, bütün şarkta görüldüğü gibi, Mevlevi'lerin cezbeli hareketlerinin vuku bulduğu sahne. Fakat burada nispetler o kadar geniş ve büyük ki, başlarında açık kahverengi külah bulunan bütün kafiye, ney sesiyle ahenkdâr gibi. Dipteki kapı açılınca biz sema' haneye muvazi olarak uzanan oldukça loş geniş bir nef = yan salon'a giriyoruz.

Bu yan salon iki kısma bölünmüştür. Oldukça geniş olan birisinde ziyaretçi serbestçe dolaşabilir, işlenmiş bir parmaklık arkasında kalan diğerinde üzeri kumaşlarla örtülü ve muhtelif büyüklükte ve şekilde keçe külahlar giyinmiş bir alay Müslüman kabirleri ki bunlar bu muazzam mermer abideye âdeta bir canlılık veriyor. İşte burada, Selçuk devletinin merkezinde yerleşmiş olan ahlakçı şâir Belh'li Celâleddin Rumî ile oğlu Sultan Veled'ten itibaren şimdiki çelebinin babasına kadar ge-

Giovanni'den "Neyzen" tablosu

çen bütün postnişinler yatıyor. (...) Bilindiği gibi Celâleddin Rumî, Orta Asya'da Ceyhun nehrinin biraz ötesinde bulunan "Belh,, şehrinde altı rabiülevvel 604 (30 Eylül 1207) de doğmuştur. Efsaneye göre Celâleddin Rumî daha beş yaşlarında iken 34 gün sıra ile oruç tutarmış.

Ne olursa olsun, Celâleddin Rumî, İslâm âleminde bir evliya şöhreti bırakmış olan babası Behaeddin'in sıkı terbiyesi altında büyümüştür. Ondört yaşında iken babası onu Hac etmek üzere Mekke'ye götürdü. İşte bu dindarane seyahattan dönüşte Alâeddin Keykubad her ikisini Konya'ya getirtti. Behaeddin 631 (1233-1234) yılında, Alâeddin'in uzun süren saltanatu zamanında öldü. Celâleddin Rumî'ye gelince o da 672 (1273-1274) yılında ikişer ikişer kafiyeli şiir kitabını yâni Mesnevî'yi ve muhtelif şiirleri ihtiva eden divanını; bu iki şah eserini Acem edebiyatına bırakarak ruhunu Allahınâ teslim etti. Her ne kadar Behaeddin erkenden oğlunu dinî ibadete ve tasavvufî görüşe alıştırdı ise de onu asıl tasavvuf âlemine bağlayan başka bir şahıstır. O da, Şemseddin Tebrizî'dir ki, bunun kabri, evvelce gördüğümüz gibi, Konya'da hürmet görmektedir, Şemseddin Tebrizî ile Celâleddin'in tanışmasına ait tamamıyla efsane mahiyetinde bir çok menkıbeler vardır. Biz tarih hesabına yalnız şu noktayı kaydedeceğiz: Bu tanışma Konya'da ve Celâleddin'in en yüksek evliya şöhretine sahip olduğu bir zamanda olmuştur. Mesnevî'nin muharriri epey zamandan beri İranın vahdeti vücüt felsefesinin karanlık noktalar ile alâkasını kesmişti, işte bu sırada onun Şemseddin ile tanışması akidesine ve bilhassa hariçten gelenler için bu akidenin en zahiri şekli olan dinî ibadete kafi bir şekil verdi. Yani, Mevlevîlere, Konya'nın büyük evliyasının talebelerine, cihanşümül bir şöhret temin eden garip âyine vücüt verdi. Zahiren malûmat edinmek fakat hakikatte eskimiş ve muayyen bir şekil almış olan başka memleketlerde bulunmayan temaşaya lâyık manzaraların peşinde koşan Avrupalı seyyahlar, haftada iki defa olmak üzere, umuma gösterdikleri "altı adımlı raks,, toplantıları yapan, bu dervişleri tanımazlar. Bu dervişlerin daimî bir dönüşle elde edilen baş dönmesinin verdiği ilâhî ilhamı aramaları her zaman garip görülür.

Fakat eğer "Shakers" ler gibi bazı Hıristiyan tarikatlarının ve "Paris" adındaki diyakosun müritlerinin yaptığı gibi isterik bir sarsıntıda bu ilhamı aramakta tereddüt etmedikleri, Afrikan'nın şimalinde çok hâkim vaziyette olan Müslüman tarikatlarının aynı maksatlı daha vahşi âyinlere baş vurdukları düşünülürse Mevlevî âyinleri, sâliklerinin taassubunu tahrik etmeyen ve bugün esas maksadı meraklıların gözlerini ferahlandıran en masum bir âyin olduğu anlaşılır.

Her isteyen Mevlevî olamaz. Celâleddin Rumî'nin hayatını yazan muharrir diyor ki: Bu tarikatta şöyle bir kural vardır. Buraya girmek isteyen, ilerde tarikat arkadaşı olacak kimselere binbir gün (bu, iki sene dokuz aylık bir zamandır) şu şekilde hizmet etmeğe mecburdur:

- Gün 40 dört ayaklı hayvanları tımarlamak,
- Gün 40 su çekmek,
- Gün 40 yatak yapmak,
- Gün 40 odun kesmek,

Gün 40 yemek pişirmek,
Gün 40 pazarda alış veriş yapmak,
Gün 40 dervişlerin umumi iş lerine bakmak,
Gün 40 murakebe;

ve daha birçok şeyler, ki bunlar bitince, muayyen müddet gelinceye kadar, bunları yeni baştan tekrar etmek lâzımdır. Eğer tarikata giren adam bir gün bile bu kaideye riayet etmese yeniden başlamağa mecburdur. Müddet bitince, ona, bütün günahlarından nedamet etmesi için, abdest aldırılır. Tekke kıyafeti giydirilir ve "İsm-i Celâl" okunur. Sonra yatması ve ibadet etmesi için bir hücre verilir ve tarikatın usul ve âdabı öğretilir. Bu adanı, ruhunda safiyet görününceye kadar, bu suretle meşgul edilir. Yani, herhalde raks, murakabe ve musiki vasıtasıyla, uluhiyetle doğrudan doğruya münasebete girdiğine kanî olununcaya kadar... "Ney'i dinle, o, ayrılığı hikâyet ve ondan şikâyet ediyor. Ney diyor ki: Beni bataklıklardaki sazlıktan kesip kopardıkları zamandan beri benim sesimle erkek, kadın feryad ediyor. Kalbim bu ayrılıştan dolayı delik deşik oldu. Bu, visal arzusunun sebep olduğu ye'si ifade etmek içindir. Menşeinden ayrı düşen her kes visalin vuku bulacağı zamanı bekler."

"Ben cemiyet için feryat ediyor, ben bahtiyar olanların da olmayanların da arkadaşım. Ney'in bu sesi ateştir, rüzgâr değil. Bu ateşe sahip olmayan yok olsun!"

Hüzün, insanı faaliyete sevk etmez. Yalnız mukaddes rakıslarıyla meşgul olan sakin Mevleviler, siyasi hayata engel olmamışlardır ve ne Babıâli'nin toplantıları, nede Rusya, İngiltere, Fransa, Felemenk gibi, İslâmiyet'e bağlı bir sürü tebaaya sahip müezzinin oldukları için, Müslüman devletleri sayılabilen devletler üzerinde bir endişe uyandırmamışlardır. Bununla beraber bütün Mevlevilerin başı ve doğrudan doğruya Celâleddin Rumi'nin torunu olan Çelebi, bu gün bile, Osmanlı İmparatorluğunun resmi merasimlerinde bir rol oynamaktadır: İstanbul'daki mukaddes Eyyüp camisinde Osmanlı hükümdarlarına, cülus esnasında kılıç kuşatma şerefi Çelebiye aittir.

Huart, daha pek çok yapı ve kitabe hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Gezgin şehirde ne kadar süre kaldığını belirtmese de, uzunca bir süre kaldığı anlaşılmaktadır. Kış bastırmadan kentten ayrılan Huart, yine aynı yol güzergâhını izleyerek (Bursa'ya uğramadan) Afyon üzerinden İzmir'e gitmiş ve seyahatini sonlandırmıştır.

Rudolf von Lindau (1898)

Alman diplomat ve yazardır. Filoloji öğrenimi gören Lindau bir süre özel öğretmenlik yaptıktan sonra Kayzer II. Wilhelm döneminde uzun süre diplomatik görevlerde bulunmuştur. Lindau, bu görevini altı yıl da İstanbul'da ifa etmiştir. Lindau, İstanbul'dayken *Erzählungen eines Efendi* (Bir Efendinin Anlatıları), *Der Fenar und Mayfair* (konusu, İstanbul ve İngiltere'de geçen bir roman), *Türkische Geschichten* (Türk Hikayeleri) ve *Zwei Reisen* (İki Yolculuk) adlı eserleri kaleme aldı. Rudolf von Lindau, 1898 Mayısında Alman hükümetinin, Bağdat

Demiryolu'nun batıda tanıtılması amacıyla düzenlediği geziye kardeşiy-
le birlikte katılan gazetecilerden birisidir. Mevlâna Türbesini de gezen
seyyah kısa sayılabilecek bilgiler vermiştir⁸.

“Sadece şunu söyleyebilirim; bir zamanlar dünyanın çok önemli bir
merkezi olmuş ama bugün artık unutulmuş Konya’da böyle güzel ve
hayranlık uyandıran bu yapıları görmek beni derinden etkiledi. Kon-
ya’da bana rehberlik yapan ve mükemmel derecede Fransızca konuşan,
Konya’da önemli bir kişilik olan Suriyeli dostumla gezdiğim sokaklar
gerçekten şimdiye kadar gördüğüm en kötü sokaklardı. Sokaklara hiç-
bir insan elinin değmediğini daha önce söylemişim. (...) Rehberimin
anlattığına göre, diplerinde bir tabaka çöp birikmiş, duvarlarında yaban
otları çıkmış bu çukurlar; valiye yeni bir konak ve diğer birkaç bina ya-
pımında kullanmak amacıyla taşları sökülün şehir surlarının kulelerin-
den kalan çukurların. “O halde çukurlar uzun zamandır var” diye sor-
dum. “Evet, öyle.” “Ne kadar zamandır?” “Ben henüz on yıldır Kon-
ya’da yaşadığımdan bunu tam olarak bilemeyeceğim. Surların bir kısmı
ve iki kule, eğer yanılmıyorsam, birkaç yıl önce söküldü.” “Ee, bu çu-
kurları doldurmayı hiç akıl etmediler mi?” “Herhalde düşünmüşlerdir;
ama çok para gerektirdiği için yapamamışlardır.” “Şehrin bir belediye-
si yok mu ki?” “Rica ederim, elbette bir belediyemiz var.” “O halde?”
“Parasal olanaklarının olmadığını zannediyorum.”

Bunu zaten tahmin etmeliydim. “Peki şimdi nereye gidiyoruz?”
“Önce size dervişlerin tekkesini göstermek istiyorum” dedi ve hemen
ekledi, “daha sonra sizce de uygunsa Şeyh Çelebi’ye nezaket ziyaretin-
de bulunuruz.” “Böyle bir ziyareti o kadar kolay gerçekleştirebilir mi-
yiz? Duyduğuma göre Şeyh çok saygın birisiymiş.” “Yanılmıyorsunuz,
gerçekten de öyledir. Fakat kendisini ziyaret etmek isteyen her yaban-
cıya da kapısı açıktır ve ondan dünyada olup bitenler hakkında bilgi
edinmeyi sever.” Çelebi hakkında daha fazla bilgi edinmek istiyordum;
rehberim de zaten hazırlıklıymış, başladı anlatmaya. Mevlevi hanedan-
lığının kurucusu Mevlâna Celaleddin, 13. yüzyıl başında Afganistan’ın
kuzeyinde dünyaya gelmiş. Dini bütün bir Müslüman ve büyük bir şa-
ir olarak İran’da ünlenince, Selçuklu Sultanı Alaaddin tarafından Kon-

Türbenin dış görünümünü temsil eden bir tablo

8 Seyyahın Konya, Mevlâna ve Mevlevilik üzerine verdiği bilgiler, I.Pınar’ın kitabından alınmıştır. Bkz. I.Pınar, 19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri, Manisa, Edirne, Kütahya, Ankara, İstanbul, Trabzon, Antalya, Diyarbakır, Konya İzmir, İzmir 1998, 143-157.

ya'ya çağrılmış. Konya'da din yolunda yaptığı çalışmalarla saygınlığı daha da artmış ve Mevlevîliği kurmuş. Müridleri, "efendimiz" anlamına gelen Mevlâna demişler ve kurduğu tarikata Mevlevilik denmiş. Sultan, tarikata büyük araziler vermiş ve önemli ayrıcalıklar tanımış; bu ayrıcalıklar daha sonra Osmanlılar tarafından da kabul edilmiş. Böylece Mevlevilik zamanla imparatorluğun en zengin ve en güçlü tarikatı haline gelmiş. Mevlevîliğin külâhı, Osmanlı sultanlar tarafından sarayın ileri gelenleri için başlık olarak kullanılmaya başlanmış. Bugün bile hala İstanbul'da dolaşırken birçok modeli göze çarpan bu külâh, çok büyük ve dolayısıyla rahatsız edici olduğundan Fatih Sultan Mehmet tarafından yasaklanmış. "Yani, bugün artık sadece Çelebi dediğimiz, Mevlevîliğin en üst düzey temsilcisi altı yüz yıldan beridir var" dedi ve devam etti Suriyeli rehber "Bu hep babadan oğla geçerek gelmiş; fakat öyle alışık olduğumuz gibi en büyük oğla geçerek değil. Şeyhin, oğulları arasından seçtiği, yani bu iş için uygun gördüğü bir oğlu, kimsenin itirazıyla karşılaşmadan halef olarak kabul edilmiş. Bunun içindir ki, Mevlevî Şeyhi özerk sayılır. Çünkü, şeyhülislâm ve peygamber soyu kabul edilen Mekke Şerifi gibi diğer din ileri gelenleri padişah tarafından atanır veya görevden azledilir. Oysa Çelebilik, daha doğuştan bir Allah lütfü'dür. Çelebi'nin, dini bütün Müslümanların gözünde önemli yeri olan ayrıcalıklarından birisi de, tahta çıkan padişahın kutsal Eyüp Camisi'nde yapılan cülus töreninde yeni padişaha Osman'ın kılıcını takmasıdır. Fakat bu tören Çelebi'nin vekil tayin ettiği birisi tarafından yerine getirilir. Çünkü Çelebi Konya'yı hiçbir zaman terk edemez. Yaz aylarının yakıcı günlerini de Mevlevîlere ait olan yeşillikler içinde, serin serin suların aktığı Meram'daki yazlık konağında geçirir. Fakat hiçbir durumda ve koşulda Konya'nın altı saatten fazla uzağına gidemez. Bu yüzden de Çelebiler için altı yüz yıldır beşiklerine yakın yaşamışlar ve yakın ölmüşlerdir diyebiliriz."

"Celaledin soyundan gelenlerin hepsinin oğlu oldu mu ki, bu geleneği sürdürürebilsinler?" diye sordum. "Büyük bir özenle tutulan Mevlevilik tarihinde ayrıksı bir örnek görülmemiştir ki, altı yüz yıldan bu yana tek bir Çelebi oğlu olmayan birisi şeyh olsun. Allah böyle büyük soylara lütfünü esirgemiyor!" "Peki Çelebi'nin birden fazla kadınla evlenmeye hakkı var mı?" "Elbette diğer bütün Müslümanlar gibi onun da böyle bir hakkı var. Ama o bu hakkını, eğer ilk evliliğinde bir erkek çocuğu olmamışsa kullanıyor. İşte bakın Mevlevîlerin tekkesine geldik. Türbede sıra sıra dizili kabirler göreceksiniz. Bu kabirlerde, şimdiki Çelebi'nin babası da dahil olmak üzere Celaledin'den itibaren Çelebi soyunu bulabilirsiniz." Üç tarafı dervişlerin yaşadığı alçak binalarla çevrili sevimli bir avluya girdik. Avlunun ortasında, ağaç dallarının gölgesinde kalmış, çatısı sütunlar üzerine kurulmuş mermer bir çeşme vardı. Avlunun dördüncü kenarında, dervişlerin törenleri için düşünülmüş çeşitli salonları bulunan büyük bir bina yer alıyordu. Zaten Mevlevîler de "dans eden dervişler" adını bu törenlerden alıyorlar. Bu salonlardan parmaklıkla ayrılan uzun salonun her iki tarafında yan yana yerleştirilmiş ve üzerleri örtülerle örtülmüş kabirler vardı. O kadar çoktu ki,

hepsini birden aynı anda göremiyordum. Onun için de bir rakam vermek istemiyorum. Her bir kabrin üzerinde yüksek derviş külahlarından bulunuyordu. Demek ki Celaleddin ve soyu burada yatıyordu.

Türbeyi gezdikten sonra dışarıya çıktığımızda, "yabancı"yı görmek üzere birçok insanın toplanmış olduğunu gördük. Fakat hiçbirisinde meraklı bir bakış yakalayamadım. Külahlarından hepsinin de Mevlevi olduğu anlaşılıyordu. Aralarında, birkaç tane iriyarı, güçlü kuvvetli orta yaşlı, iki tane çok yaşlı adam ve küçücük güzel başlarına dahi yakışan biçimsiz derviş külahlı 6 ile 12 yaşlarında birçok çocuk vardı. Çocukların başlarındaki külah onlara sanki maskaralık olsun diye taktıkları bir şey havası veriyordu; fakat ufaklıklar da büyükler gibi ciddi ve vakur bir tavır içindeydiler. Türkiye'de gördüğüm çocuklar nedense genellikle neşesiz ve durgundular. Türbe ile Çelebi'nin konağı arasındaki kısa mesafeyi, dar ve ıssız sokaklardan geçerek yürüdük. Suriyeli rehberim yolda bana, Çelebinin hayırsever ve bilgi sahibi birisi olduğunu ve Konya'da çok büyük saygı gördüğünü söyledi. Şehirde ileri görüşlü ve ufak tefek şeylerle ilgilenmeyen birisi olarak tanıdığımı da ekledi. Çevresindeki olaylarla, doğuştan elde ettiği konumundan gelen özgüvenle pek ilgilenmiyormuş. Onun bu özgüveni, kendisinin saygınlığını kavrayamayan yabancılar tarafından değerlendirilemiyor ve makamına çıkmak her Müslüman için bir onur olan bu insana karşı yerli yersiz cevaplar veriyorlarmış. Tabii Çelebi bu durumlarda mukabelede bulunmuyor ve düşüncelerini belli etmiyormuş. Böyle bir şeye tenezzül etmeyecek kadar mümtaz birisiymiş. Severe karşına aldığı yabancıların yakışsız bir hareketine tepki göstermemekle yüceldiğini düşünürmüş. Bana öyle geliyordu ki, daha birkaç saat önce tanıdığım akıllı ve dini bütün Müslüman Suriyeli rehberim, beni, Çelebi'nin karşısında hareketlerime özen göstermem için hazırlıyordu. Onun bana gösterdiği bu ince öğretmenlik hoşuma gitmişti. Konağın girişinde, benim, hizmetkârlar olduğunu tahmin ettiğim bir kalabalıkla karşılaştık. Rehberim aralarında bulunan on altı yaşlarında, oldukça yakışıklı genci saygıyla selamladı. Ve daha sonra bana dönerek, "Bu genç, Çelebi'nin en küçük oğlu; onun için, Çelebi'nin en sevdiği oğlu ve halefi diyorlar," diye fısıldadı. Çelebi tarafından hiç bekletilmeden hemen kabul edildik. Bize odanın kapısını açan hizmetkâr, geldiğimizi haber bile vermedi. Oldukça düzenli ve sedirlerle döşeli bir odaya girdik. Geniş bir divana oturmuş haşmetli birisi yavaşça doğruldu ve usulca bizi selamladı. Karşımda, 35 yaşlarında, ortadan çok daha uzun boylu, adaleli ve biraz tombul, zeki yüzünü kıvılcık sakal çevreleyen bir adam duruyordu. Bu insan ünlü Şeyh Çelebi'ydii. Onu önceden tanıyan rehberim beni tanıttı; bunun üzerine bana eliyle yer göstererek, oturmamı rica etti. Bizim içeri girmemizle, üç yol arkadaşımın benden önce Çelebi'nin yanına gelmiş, tercüman aracılığıyla sohbet etmekte olduklarını gördüm. Biz oturduktan sonra yarım kalan sohbetlerine devam ettiler. Sonra bana döndü. Sıcak ve alçakgönüllü bir üslupla konuşurken bir yandan da gülümsüyordu. Çelebi'nin bu tavrı konuşmaya benim de rahatlıkla katılmamı sağladı. Ama şundan eminim ki, Suriyeli rehberimin öğütleri

- 9 W.M. Journal of a Tour in Asia Minor, Hildesheim, 1824.
- 10 Anadolu'nun Arkeoloji ve Sanata Tarihi ile ilgili araştırmalarında temel kaynak olarak kullanılan iki eseri vardır. Ch. Texier, Description de l'Asie Mineure de 1833 a 1837, C:1-3, Paris, 1839-1849; Ch. Texier, Asie Mineure Description Geographique, Historique, et Archeologique des Provinces et de villes de la Chersonnese d'Asie, Paris, 1862, II.s.+7-53 seyyahın bu son kitabı Ali Suat tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Osmanlıca bir baskısı yapılmış, bu kitap daha sonra Latin harflerine aktarılmıştır. Bkz. A. Suad, Küçük Asya, C:1-3, İstanbul, 1339-40 (1923-25) (Ankara, 2002).
- 11 W.F. Ainsworth, Travels in the Track of the Ten Thousand Greeks: Being a Geographical and Descriptive Account of Cyrus, London, 1842, s.38-40

olmasıydı da, bu seçkin ve saygın insan karşısında eşitliğe dayalı bir konuşmayı değil, saygı ve hürmete dayalı bir konuşmayı yine de yaptım.

Benim sohbetim Çelebi'de pek ilgi uyandırmadı ve bir daha Konya'ya geldiğim taktirde onu Meram'daki yazlığında ziyaret etmemi isteyerek sohbeti bitirdi. Suriyeli rehberimse, daha sonra, Çelebi ile yalnız görüşemediğime üzüldüğünü ve eğer görüşmüş olsaymışım, onun ne kadar önemli birisi olduğunu anlamış olabileceğimi, söyleyerek beni teselli etmeye çalıştı. Kalabalık karşısında çekingen kalmasının Çelebi'nin karakteri olmadığını, bunun sadece ilk defa gördüğü insanlara bağlı bir şey olduğunu ekledi. Çelebi'ye yaptığım ziyaretle, kısa süreli Konya seyahati de noktalanmış oldu.”

William Martun Leake (1824)

Anadolu'yu 1823-1824 tarihleri arasında dolaşmaya başlayan Leake, Konya'ya da uğramış, kent ve Mevlâna hakkında bazı dikkat çekici bilgiler vermiştir. Seyyah, gezi ve gözlemlerini *Journal of a Tour in Asia Minor*, adlı 1824 yılında Hildesheim'da yayınlanan kitabında toplamıştır⁹. Kitapta Mevlâna ve Mevlevilik üzerine verdiği bilgiler derleme bilgi niteliğindedir.

Konya'daki en meşhur bina bütün Türkiye'de saygı duyulan Mevlevi Dervişlerinin kurucusu Hazret-i Mevlâna'ya ait türbedir. Müslümanlar için ziyareti kutsal olan kabri, parlak yeşil silindirik kule görünüşlü kubbeye kapatılmıştır. Şehir, kutsallığı bulunan diğer bütün şehirler gibi, her sokağın köşesinde yolculardan küstahça ve haykırarak para isteyen meczuplarca doludur. Bazıları geri zekalı gibi davranırlar (taklit ederler) ve dolayısıyla en azından acıma hoşgörüsü veya tuhaf bir saygıya hak kazanırlar. Pazarlar ve evler çok az dikkate değerdir.

Charles Texier (1834-1835)

1834 yılında İsmil üzerinden Konya'ya gelen ünlü Fransız mimarı ve seyyahı Charles Texier şehir ve çevresindeki yapılar ve uygarlıklar hakkında bilgiler verir. Seyyah, Mevlâna hakkında şu bilgileri verir:¹⁰

“...Şehrin süsleri, yine sadece XIII. yüzyılda Sultan Alâeddin döneminde yapılan camilerdir. Osmanlı Devletinin kuruluşundan beri, Konya binalarının ve mimarî süslemelerinin azaldığı ve zayıfladığı görülür. Sultan I. Selim, burada bir cami ile bir Mevlevî dergâhı yaptırmıştır. Bu Mevlevî şeyhliği, Osmanlı Devletindeki bütün telekelere hükmeder; Osmanlı padişahlarına kılıç kuşatmak ayrıcalığı, sadece bu şeyhe aittir; padişaha berati da bu verir...”

William Francis Ainsworth (1839)

Anadolu'yu 1839 yılında gezer Ainsworth. Selçuklu sultanlarının şehri diye belirttiği Konya'dan uzunca bahseder¹¹. Ainsworth seyahatini *Royal Geographical Society* ile *Society for Promoting Christian Knowledge to the Christian tribes in Chaldea* adına yapmıştır. Ainsworth da diğer bir çok seyyah gibi şehre Eskişehir-Afyon üzerinden gel-

miştir. Kasım'ın 16'sında Ladik'ten bir saat uzaklıktaki harabeler içindeki Rum köyünü geçtikten sonra Konya ovasına inen seyyah, Konya'ya girişlerini şöyle anlatır:

“Şehrin kaderi çok daha değişiktir. Fakat, şehir görkem ve büyük ününü, Türk Sultanlarından Selçuklu ailesinin rezidansı olmaya başlarken elde etmiştir. Godefroy de Boulon'un komutası altındaki Haçlılar, Konya'da iyi karşılanmış ve buraya konuk sever bir biçimde girmişlerdir. Fakat (1146) Konrad yönetimi altındaki Haçlılar daha şansızdı. Türkler üzerinde önceki seferde zafer elde etmiş olmalarına rağmen, onlar nafile içinde şehri kuşattılar ve geri çekilmeye mecbur oldular. Bizans İmparatorluğunun yöneticileri, diğer Türk prensleriyle Selçuklu sultanlarının kavgalarına sık sık karıştılar. Kent Timur tarafından yağmalandı. Fakat kentin sultanları tarafından kısa sürede tekrar onarıldı. Son sultan II. Alaeddin Keykubat Michael Paleologus'un esareti altında öldü. Bu durumdan sonra Söğüt Beyi Osman, Türklerin sultanlığını ilan etti. Fakat Karamanlılar II. Mehmet zamanına kadar Türklerin hakimiyetini tanımadılar. Birçok mezar yapısı büyük kutsallığa sahiptir. Bunlar, günümüzde sadece kutsal sayılmaz, aynı zamanda hac ziyareti de yapılırlar. 1634 de Süleyman'ın altıncı seferinin kayıtlarında, Mevlâ dervişlerinin başı ve Farsça da etik şiirleri çok beğenilen, Mesnevinin yazarı Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin mezarını ziyaret etmek için sultanın burada durduğunu öğreniyoruz. Ne var ki bu türbelerin pek çoğu şimdi harabe halindedir.”

Ainsworth, arkadaşı Bay Rassam'ın Konya'da yeniden iyileşmesinin hemen ardından, Kasım'ın 22'sinde Konya'dan ayrılırlar. Çorak toprak üzerinde zorlu yolculuğunu başka bir hedefe doğru devam ettirir.

Vitale Cuinet (1890)

Fransız seyyah ve araştırmacıdır. Anadolu'ya kesin geliş tarihi belli olmamakla birlikte 1888-1890 yılları arasında Anadolu'yu dolaştığı düşünülmektedir¹². Cuinet Osmanlı Duyûn-ı Umûmiyesi için Anadolu'yu dolaşmış, kentlerin nüfus, demografik yapısı, tarihi, sosyal ve ekonomik yapıları ile ilgili bilgiler toplamıştır. Bu bilgileri derleyerek yedi cilt halinde yayınlamıştır¹³. Konya ile ilgili bilgiler altıncı ciltte yer alır. Konya'nın geniş bir değerlendirmesinin ardından Mevlâna Türbesine bir bölüm ayrılmıştır¹⁴.

“Türbe-i Şerif ya da mukaddes mezar: Muhammed Celaleddin'in mezarı dolayısıyla Konya Mevlevîhane'si kısmına verilen addır ki, Konya şehrinin içinde, Hükümet sarayı civarında, çarşının ucunda Sultan Selim Camisi yanında ve şehir kütüphanesinin bulunduğu meydandadır. Türbe-i Şerif sekiz kubbelidir. Bina, içeride, her biri ayrı bir kapıya mâlik olan üç sahna'ya ayrılmıştır. Sağdaki sahın çelebilere ve tarih itibarıyla onların çocuklarına mezarlık olarak ayrılmıştır. Mehmed Celaleddin'in mezarı orada bulunup piramit şeklinde ve üstü yeşil çinilerle örtülü bir kubbenin altındadır. (50) kilogram (40 okka) ağırlığında gümüşten on kollu bir şamdan, mezarın başucuna konmuştur. Ortadaki Sahın, bütün Müslümanların ibadetine ayrılmıştır. Buraya mescid-i

12 Eravşar, 2000, 175.

13 V.Cuinet, La Turquie d'Asie: géographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque, Paris, 1894,

14 Cuinet, 1894, C:6, 824-834, Mevlâna Türbesi ile ilgili bölüm O.Uludağ'ın çevirisinden sadeleştirilerek gösterilen makalesinden alınmıştır. Bkz.Uludağ, 1944, 20-23

şerif ya da "Mukaddes Mabed" denir. Burada Altın'dan, Gümüş'ten ve Bronz'dan yapılmış yüzden fazla şamdan, gece gündüz yanar. Bu ibadet yerinin hizmeti, kendi emri altında başkaca iki derviş bulunan Türbedar efendi tarafından idare olunur. Onun yardımcıları belli saatlerde mumları yakmak ve tam bir temizlik yapmaktadır. Soldaki sahin, yukarıda söylediğimiz gibi Mevlevî dervişlerine ait tasavvuf törenlerine ayrılmıştır.

Bilindiği gibi; Mevlevîlerde var olup diğer Müslümanlarda olmayan bu tören, yalnız Cuma günleri genel ibadetten sonra ve bundan başka Çelebi'nin emrettiği zamanlarda yapılır, haramdan kaçınan dervişler Kur'anın şu ayetinin icrasına hazır bulunsunlar: "İnsanoğlunun geleceği saati de, an'ı da bilmezsiniz." Bu merasimi yapan Dervişler, ayaklar çıplak, kollar salıp şeklinde açılmış ve eller birisi ileriye, öteki arkaya çevrilerek kalkık olduğu halde sahinin etrafında bir daire çizerek dönerler. Molla Hünkâr murakabe tavrıyla yahut hayale dalmış olarak, Şark usulünce halılar ve yastıklar üstüne oturarak buna reislik ederler. Oldukça süratli olarak dairenin her dönülüşünde dervişler, onun önünden her geçişlerinde hafifçe eğilerek uygun bir şekilde selamlarlar. Bu dans, bir saat süresince devam eder. Bütün bu zaman sırasında altı musikîşinas, Mesnevî-i Şeriften veya mukaddes mecmualardan alınan melodileri pek tatlı bir surette okuyarak âletleriyle ahengi düzenlettirirler.

Bu âletler, aşağıda gösterildiği gibi dört tanedir :

- Nay, Kamıştan yapılmış uzun Fülüt.

- (Routoum), küçük santur.

- (Taife), (def tefi) de denilen âlet.

- (Halilé), kabaca zil. Bu pek saf sesli küçük bir revî zildir, ki Kastanyet gibi çalınır. Dışarıda, caminin etrafında Bekâr Dervişler için zemin katından ibaret onsekiz Hücre tertip olunmuştur. Bunlar evlenirlerse, Türbenin divanhanesini olduğu gibi, hücrelerini de terk etmeye ve şehrin başka bir mahallesinde oturmak zorundadırlar. Bundan başka onlar başlıklarını, aşağıdan sardıkları hafif bir sarık ile düzenleme zorundadırlar. Onsekiz Hücreden başka, bunlardan daha büyükleri, daha iyi döşenmişleri vs daha zarif olanları da vardır, ki bunlar, Çelebiler ve yüksek devlet memurlarına mahsustur. Bir tarafta Hücre'ler ve Türbe-i Şerif bulunur ve diğer tarafta karşı karşıya yemek odalı ve matbah bulunur. Bu iki mesken hey'eti, Hücrelerde bulunan dervişler tarafından ekilmiş çiçeklerle düz bir kuşak halinde çevrilmiş avlu tarafından ayrılmışlardır. Bu avlunun ortasında devamlı olarak fişkırان bir kaynak vardır ve bahçeleri sulamaya yarar.

Mevlevî Dervişlerinin Tekkeleri: Molla Hünkâr'ın emri altında olarak bütün Osmanlı İmparatorluğunda, hele Küçük Asya'da (66) tane olarak yayılmıştır ki, bunlardan on tanesi birinci ve elli altısı ikinci sınıftadırlar.

KAYNAKLAR

- Eravşar, O., Seyahatnamelerde Kayseri, Kayseri, 2000.
- Cuinet, V., La Turquie d'Asie: géographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque, Paris, 1894
- Eravşar, O., "Gezinlerin Gözüyle Konya", Gez Dünyayı Gör Konyayı, İstanbul, 2002, 241-287.
- Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini, 3.Kitap , İstanbul, 1999.
- Lucas, Paul, Voyage du sieur Paul Lucas, fait par ordre du roy dans la Grece, l'Asie-Mineure, la Macedoine et l'Afrique, Paris, 1712.
- Taylor, B., Prose Writings of Bayard Taylor, Lands of the Saracen, Newyork, 1862.
- Ainsworth, W.F., Travels in the Track of the Ten Thousand Greeks: Being a Geographical and Descriptive Account of Cyrus, London, 1842.
- Texier, Ch., Description de l'Asie Mineure de 1833 a 1837, C:1-3, Paris, 1839-1849;
- Texier, Ch., Asie Mineure Description Geographique, Historique, et Archeologique des Provinces et de villes de la Chersonnése d'Asie, Paris, 1862, II.s.47-53
- Texier, Ch., Küçük Asya, C:1-3, (Çev.A.Suad, Sadeleştiren. K.Y.Kopraman), İstanbul, 1339-40 (1923-25) (Ankara, 2002)
- Leake, W.M., Journal of a Tour in Asia Minor, Hildesheim, 1824.
- Uludağ, O.Ş., "Yarım Asır Önce Konya'nın Yabancı Gözle Görünüşü", Konya Halk Evi Aylık Kültür Dergisi, 63, 1944, 15-21

